

Uwarunkowania rozwoju wynikające z położenia w systemie obszarów chronionych

Materiał pomocniczy dla opracowań strategicznych
Powiatu Tucholskiego i Gmin Powiatu Tucholskiego

Niniejsze opracowanie zostało wykonane w latach 2013-15 w związku z pracami na potrzeby dokumentów strategicznych Powiatu Tucholskiego i Gmin Powiatu Tucholskiego

Głównym celem opracowania jest dokonanie szczegółowej analizy uwarunkowań w zakresie analizowanych zagadnień branżowych – jako materiału pomocniczego dla syntetycznej diagnozy stanu i uwarunkowań rozwoju obszaru Powiatu Tucholskiego.

opracowanie: Adam Stańczyk

Formy ochrony przyrody

Powiat tucholski powszechnie postrzegany jest jako obszar o wyjątkowo wysokiej jakości środowiska. Jest to skutkiem nie tylko bardzo małej skali generowanych tu oraz napływających z zewnątrz zanieczyszczeń środowiska, ale także z występowania walorów przyrodniczych, będących podstawą objęcia znacznej jego części systemem ochrony.

Na terenie powiatu występuje większość form chronionych, jakie ustanowiono w polskim prawie. Obecnie obowiązującym aktem jest ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Ustawa ta w art. 6 stanowi:

1. Formami ochrony przyrody są:
 - 1) parki narodowe;
 - 2) rezerваты przyrody;
 - 3) parki krajobrazowe;
 - 4) obszary chronionego krajobrazu;
 - 5) obszary Natura 2000;
 - 6) pomniki przyrody;
 - 7) stanowiska dokumentacyjne;
 - 8) użytki ekologiczne;
 - 9) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
 - 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Podkreślić należy, że statystyczne wartości dotyczące form chronionych, są mylące i mogą być traktowane wyłącznie orientacyjnie. Wynika to z faktu, iż niektóre formy mogą współwystępować na danym terenie, a inne są zawsze rozłączne. I tak na przykład rozłączne są zawsze parki narodowe, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu (to znaczy, że określony obszar nie może być objęty jednocześnie więcej, niż jedną z tych form). Jednak w granicach każdej z tych form mogą być ustanowione rezerваты przyrody, użytki ekologiczne, pomniki przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne. Poza pomnikami przyrody są to formy powierzchniowe (pomniki są zazwyczaj obiektami lub grupami obiektów – a ich stan określa się nie za pomocą miar powierzchni, ale liczbą obiektów) – a ich powierzchnia nie jest wyłączana z granic obszaru chronionego, w granicach którego zostały powołane. Jeśli więc zamierza się porównać rzeczywiste wartości dotyczące powierzchni objętych ochroną, niezbędne jest uwzględnienie wszystkich tych uwarunkowań – i dokonanie samodzielnej analizy, gdyż dane takie nie są publikowane przez Główny Urząd Statystyczny.

Zasięg obszarów Natura 2000 może natomiast pokrywać się z wszystkimi wspomnianymi formami chronionymi (przy czym może zawierać się w granicach tych obszarów albo też częściowo wykraczać poza te obszary). Obszary Natura 2000 mogą być wyznaczane także poza terenami objętymi innymi formami chronionymi. Wyróżnia się 3 rodzaje obszarów natura 2000 – służące ochronie ptaków (oznaczane PLB), służące ochronie siedlisk (oznaczane jako PLH) oraz służące jednocześnie ochronie ptaków i siedlisk (oznaczane PLC – ten typ nie występuje w kujawsko-pomorskim) – poszczególne rodzaje obszarów Natura 2000 mogą obejmować te same terytoria.

Dotychczas system statystyki publicznej (Główny Urząd Statystyczny) nie prowadzi statystyk w zakresie powierzchni obszarów Natura 2000 w ujęciu gmin lub powiatów.

Problematyczne jest również porównywanie liczby pomników przyrody. Pomijając już aspekt jakościowy (pomniki mogą obejmować zarówno obiekty przyrody ożywionej, jak i nieożywionej – pomnikiem może być np. drzewo albo głąz), za pomnik może być uznane zarówno pojedyncze drzewo, jak i cała aleja drzew licząca nawet kilkadziesiąt okazów.

Do największych form chronionych występujących w województwie kujawsko-pomorskim należą parki krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu. Najmniejszy park krajobrazowy w kujawsko-pomorskim – Nadgoplański PK – zajmuje powierzchnię prawie 10 tys. ha, a największy – Krajeński PK – około 74 tys. ha.

Na terenie województwa jest 9 parków, ale ze względu na fakt, że parki Nadwiślański i Chełmiński są często traktowane jako jeden zespół parków, spotyka się także stanowisko, że obiektów takich jest 8.

Obszarów chronionego krajobrazu jest w kujawsko-pomorskim 30. Największe zajmują powierzchnię około 30 tys. ha. ale bardzo liczne są też obszary o powierzchni zaledwie kilku tysięcy hektarów, a nawet około 1 tysiąca hektarów.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (jest ich w województwie tylko 5) zajmują powierzchnię od zaledwie kilku do kilkuset hektarów. Jedyne w województwie stanowisko dokumentacyjne – prawie 100 ha. Wielkość użytków ekologicznych jest zróżnicowana, ale przeciętna wartość wynosi zaledwie 2,6 ha. Warto zauważyć, że takich form w województwie jest nieco ponad 2 tysiące, a więc są one bardzo powszechne.

Rezerwatów przyrody jest w kujawsko-pomorskim ponad 90. Najczęściej zajmują powierzchnię kilkunastu-kilkudziesięciu hektarów, chociaż rezerwat Nadgoplański Park Tysiąclecia zajmuje powierzchnię prawie 1,9 tys. ha.

Tabela. Wykaz form chronionych (bez pomników przyrody i użytków ekologicznych) na terenie powiatu tucholskiego.

a) rezerwaty przyrody

Nazwa	Powierzchnia	Rodzaj	Rok utworzenia	Gminy
Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego	116,9 ha	leśny	1956	Cekcyn, Lniano
Bagno Grzybna	6,26 ha	torfowiskowy	1982	Tuchola
Jezioro Zdręczno	15,74 ha	florystyczny	1982	Tuchola
Jeziorka Koźie	12,3 ha	torfowiskowy	1984	Tuchola
Źródła Rzeki Stążki	250,02 ha	krajobrazowy	1994	Cekcyn
Dolina Rzeki Brdy	1681,5 ha	krajobrazowy	1994	Cekcyn, Gostycyn, Tuchola
Rezerwat Cisów Jelenia Góra im. Kazimierza Szlachetki	4,39 ha	florystyczny	1995	Cekcyn
Czapliniec Koźliny	23,21 ha	faunistyczny	1996	Lubiewo
Bagna nad Stążką	478,45 ha	torfowiskowy	1999	Cekcyn

b) parki krajobrazowe

Tucholski Park Krajobrazowy ¹	Tucholski Park Krajobrazowy został powołany na podstawie uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy w 1985 roku. Obejmuje swymi granicami południowo-wschodnią część zwanego kompleksu Borów Tucholskich o powierzchni 36.983 ha, a otulina 15.946 ha. W granicach województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się 25660 ha w parku i 12059 ha w otulinie, a w granicach województwa pomorskiego znajduje się 11323 ha w parku i 3887 ha w otulinie. Powierzchnia chroniona w gminach powiatu tucholskiego: • Tuchola - park: 12690 ha, otulina: 3081 ha • Cekcyn - park: 7310 ha, otulina: 4058 ha • Śliwice - park: 4780 ha, otulina: 2120 ha • Lubiewo - park: 230 ha, otulina: 1960 ha • Gostycyn - park: 650 ha, otulina 840 ha Udział gmin powiatu w ogólnej powierzchni chronionej (park z otuliną): • Tuchola – 29,8% • Cekcyn – 21,5% • Śliwice – 13,0% • Lubiewo – 4,1% • Gostycyn – 2,8%

¹ Informacje według <http://www.tuchpark.tuchola.pl/informacje.php>

	Aż 71,2% Tucholskiego PK leży więc w granicach powiatu tucholskiego. W strukturze parku nieco ponad 86% powierzchni zajmują lasy, niespełna 9% użytki rolne, ponad 2% - wody. W otulinie ponad 48% zajmują tereny rolne, 37% - lasy, 4% - wody, a ponad 10% tereny pozostałe (w tym zabudowane).
Wdecki Park Krajobrazowy ²	16 lutego 1993 roku, w celu zachowania w warunkach zrównoważonego rozwoju i popularyzacji tych wartości utworzono Wdecki Park Krajobrazowy (Rozporządzenie Nr 52/93 Wojewody Bydgoskiego z dnia 16.02.1993r. (Dziennik Urzędowy Woj. Bydgoskiego nr 10 poz. 133). W ciągu istnienia parku ze względu na zmianę uwarunkowań administracyjnych i nowelizację ustawy o ochronie przyrody aktualizowano powyższy dokument, obecnie obowiązuje rozporządzenie nr 29/2004 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z dnia 02.11.2004 (Dziennik Urzędowy Woj. Kujawsko-Pomorskiego nr 111, poz. 1888). oraz Statut Wdeckiego Parku Krajobrazowego, stanowiący załącznik do Uchwały Nr XII/210/11 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 września 2011. Park wraz z otuliną objął swym zasięgiem obszar 23 786,39 ha, z czego 4 609,15 ha stanowi otulina. Pod względem administracyjnym Park leży w granicach siedmiu gmin powiatów świeckiego i tucholskiego. Aż 75,3% powierzchni parku, a 72,2% łącznej powierzchni parku i otuliny leży w gminie Osie. W gminach powiatu tucholskiego, w granicach Wdeckiego PK znajduje się: • Śliwice – park: 300 ha, otulina – brak na terenie gminy • Cekcyn – park: 282 ha, otulina – brak na terenie gminy Część Wdeckiego PK na terenie gminy Śliwice stanowi 1,57% powierzchni parku (a w stosunku do powierzchni parku łącznie z otuliną – 1,26%), a na terenie gminy Cekcyn – 1,47% (1,18%).
Krajeński Park Krajobrazowy ³	Krajeński Park Krajobrazowy utworzony został w 1998 roku. Jego obecna powierzchnia wynosi 73 850 ha. Jest największym wśród ośmiu parków krajobrazowych województwa kujawsko-pomorskiego. Rozprzestrzenia się w granicach czterech gmin powiatu sępoleńskiego: Sępólno Krajeńskie, Więcbork, Kamień Krajeński i Sośno, w gminie Kęsowo w powiecie tucholskim i gminie Mroczka w powiecie nakielskim, przy czym największe jego połacie mieszczą się w czterech gminach: Sępólno Krajeńskie, Więcbork, Kamień Krajeński i Kęsowo. Bierze tutaj swój początek dwanaście rzek z krystalicznie czystą wodą i podstawowym obowiązkiem wszystkich mieszkańców tej ziemi jest ochrona wszystkich cieków wodnych, rzek i jezior przed zanieczyszczeniem np. przez chlewnie bezściółkowe. Dominującym krajobrazem jest krajobraz rolniczy urozmaicony zadrzewieniami i licznymi oczkami wodnymi. Na bagnach i torfowiskach występują liczne rośliny chronione jak: rosiczka, żurawina błotna, bagno zwyczajne. Występuje tu bogata i różnorodna szata roślinna, są tu także chronione i rzadkie gatunki zwierząt. Lasy zajmują około 29 % powierzchni. Są one bardzo zróżnicowane, zachowały się tu prawie wszystkie zbiorowiska leśne, takie jak: bory sosnowe i mieszane, lasy liściaste, grądy, dąbrowy, buczyny oraz łęgi i olsy. Aż 2/3 powierzchni parku to tereny rolne i tak duży ich udział jest jednym z wyróżników Krajeńskiego PK. Na terenie powiatu tucholskiego (w gminie Kęsowo) Krajeński PK zajmuje 8330 ha – a więc leży tu około 1/9 ogólnej powierzchni Parku. Gmina Kęsowo weszła w graniach Parku w roku 2004 wraz z poszerzeniem jego pierwotnych granic. Według niektórych źródeł, poszerzenie to włączyło w granice Parku także ok. 35 ha powierzchni w gminie Gostycyn (położenie gminy Gostycyn w Krajeńskim PK jest pomijane na oficjalnej stronie tegoż parku, ale świadczą o nim dane Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska).

c) obszary chronionego krajobrazu⁴

Nazwa	Rodzaj ekosystemu	Gminy	Powierzchnia	Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów
Śliwicki OChK	leśny	Śliwice, Osie, Cekcyn,	26 487 ha	racjonalna gospodarka leśna, polegająca na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk

² Informacje według <http://parki.kujawsko-pomorskie.pl/wpk>

³ Informacje według <http://www.krajenskiparkkrajobrazowy.org.pl>

⁴ Informacje według Uchwały nr VI/106/11 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 marca 2011r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu

		Lniano, Lubiewo		kompleksu Borów Tucholskich
OChK Zalewu Koronowskiego	wodny i leśny	Koronowo, Gostycyn, Lubiewo, Osielsko, Sicienko, Pruszcz, miasto Bydgoszcz	28 687 ha	zachowanie różnorodności biologicznej siedlisk, ochrona zbiorników wód powierzchniowych (naturalnych i sztucznych, płynących i stojących) wraz z pasem otaczającej roślinności, prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej w Dolinie Brdy, zwiększanie istniejącego stopnia pokrycia terenów drzewostanami, w szczególności na terenach porolnych tam, gdzie z przyrodniczego i ekonomicznego punktu widzenia jest to możliwe; sprzyjanie tworzeniu zwartych kompleksów leśnych o racjonalnej granicy polno-leśnej; tworzenie i utrzymywanie leśnych korytarzy ekologicznych.
OChK Doliny Rzeki Kamionki	wodny	Gostycyn	1000 ha	zachowanie różnorodności biologicznej siedlisk, ochrona rzeki Kamionki wraz z pasem otaczającej roślinności
OChK Doliny Rzeki Sępolenki	wodny	Koronowo, Gostycyn	650 ha	zachowanie różnorodności biologicznej siedlisk, ochrona rzeki Sępolenki wraz z pasem roślinności okalającej.

d) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

Nazwa	Powierzchnia	Charakterystyka ⁵
Dolina Rzeki Ryszki	358,41 ha (w gminach Cekcyn, Lniano, Osie)	Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Dolina Rzeki Ryszki” utworzony został w 1997 roku. Przedmiotem ochrony jest dolina rzeki Ryszki mocno wcięta w równinę sandrową Borów Tucholskich, zróżnicowana pod względem florystyczno-fitosocjologicznym i charakteryzująca się niezwykle malowniczym krajobrazem. Jest to głęboka dolina rzeki z licznymi rozcięciami erozyjnymi zboczy i niewielkimi rozlewiskami w korycie oraz przyległymi terenami leśnymi ze stanowiskami lęgowymi zimorodka oraz rzadkimi i chronionymi roślinami.

e) obszary Natura 2000

Nazwa	Symbol	Powierzchnia	Gminy	Termin przekazania dokumentacji do Komisji Europejskiej i data pierwotnej akceptacji przez Komisję Europejską
Doliny Brdy i Stążki w Borach Tucholskich	PLH040023	3948,4 ha	Cekcyn, Gostycyn, Tuchola	sierpień 2007 / 12.12.2008
Kościół w Śliwicach	PLH040034	0,1 ha	Śliwice	październik 2009 / 10.01.2011
Bory Tucholskie	PLB220009	322535,8 ha	Cekcyn, Gostycyn, Kęsowo, Lubiewo, Śliwice, Tuchola ponadto: w woj. kujawsko-pomorskim: Osie, Warlubie, Nowe, Lniano, Drzycim, Jeżewo w woj. pomorskim: Bytów, Lipnica, Studzienice, Lipusz, Parchowo,	wejście w życie – 21.11.2008

⁵ Informacja według <http://www.aktywnawies.pl>

			Kościerzyna, Brusy, Dziemiany, Karsin, Stara Kiszewa, Kaliska, Konarzyny, Czersk, Czarna Woda, Osieczna, Zblewo, Lubichowo, Skórcz, Chojnice, Osiek, Skórcz m., Smętowo Graniczne	

Każdy park krajobrazowy posiada swoje struktury organizacyjne – w tym siedzibę i służby (siedzibą Tucholskiego PK jest Tuchola, Wdeckiego PK – Osie, a Krajeńskiego PK – Więcbork). Pozostałe formy chronione nie posiadają tego typu struktur.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (Art 13) Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Uznanie za rezerwat przyrody obszarów, o których mowa powyżej, następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które określa jego nazwę, położenie lub przebieg granicy i otulinę, jeżeli została wyznaczona, cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody, a także sprawującego nadzór nad rezerwatem. Regionalny dyrektor ochrony środowiska, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, po zasięgnięciu opinii regionalnej rady ochrony przyrody, może zwiększyć obszar rezerwatu przyrody, zmienić cele ochrony, a w razie bezpowrotnej utraty wartości przyrodniczych, dla których rezerwat został powołany – zmniejszyć obszar rezerwatu przyrody albo zlikwidować rezerwat przyrody.

Rezerwat przyrody – identycznie jak park narodowy – podlega najbardziej restrykcyjnym reżimom ochronnym.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (Art. 15) w parkach narodowych oraz w rezerwach przyrody zabrania się:

- 1) budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku narodowego albo rezerwatu przyrody;
- 2) (uchylony);
- 3) chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrodu;
- 4) polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub za-daniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody;
- 5) pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzania roślin oraz grzybów;
- 6) użytkowania, niszczenia, umyślnego uszkodzania, zanieczyszczania i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody;
- 7) zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody;
- 8) pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu;
- 9) niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów;
- 10) palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- 11) prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony;
- 12) stosowania chemicznych i biologicznych środków ochrony roślin i nawozów;
- 13) zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- 14) połowu ryb i innych organizmów wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub

- zadaniach ochronnych;
- 15) ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
 - 16) wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony, psów pasterskich wprowadzanych na obszary objęte ochroną czynną, na których plan ochrony albo zadania ochronne dopuszczają wypas oraz psów asystujących w rozumieniu art. 2 pkt 11 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721, z późn. zm.
 - 17) wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
 - 18) ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami położonymi na nieruchomościach stanowiących własność parków narodowych lub będących w użytkowaniu wieczystym parków narodowych, wskazanymi przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
 - 19) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków nie-związanych z ochroną przyrody, udostępnianiem parku albo rezerwatu przyrody, edukacją ekologiczną, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną bezpieczeństwa i porządku powszechnego;
 - 20) zakłócania ciszy;
 - 21) używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawiania sportów wodnych i motorowych, pływania i żeglowania, z wyjątkiem akwenów lub szlaków wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
 - 22) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu;
 - 23) biwakowania, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
 - 24) prowadzenia badań naukowych – w parku narodowym bez zgody dyrektora parku, a w rezerwacie przyrody – bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
 - 25) wprowadzania gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, bez zgody ministra właściwego do spraw środowiska;
 - 26) wprowadzania organizmów genetycznie zmodyfikowanych;
 - 27) organizacji imprez rekreacyjno-sportowych – w parku narodowym bez zgody dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Powyższe zakazy nie dotyczą:

- 1) wykonywania zadań wynikających z planu ochrony lub zadań ochronnych;
- 2) (uchylony);
- 3) prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym;
- 4) wykonywania zadań z zakresu obronności kraju w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa;
- 5) obszarów objętych ochroną krajobrazową w trakcie ich gospodarczego wykorzystywania przez jednostki organizacyjne, osoby prawne lub fizyczne oraz wykonywania prawa własności, zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego.

Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, po zasięgnięciu opinii regionalnego dyrektora ochrony środowiska, może zezwolić na obszarze rezerwatu przyrody na odstępstwa od zakazów, o których mowa w ust. 1, jeżeli jest to uzasadnione potrzebą:

- 1) ochrony przyrody lub
- 2) realizacji inwestycji liniowych celu publicznego, w przypadku braku rozwiązań alternatywnych i po zagwarantowaniu kompensacji przyrodniczej w rozumieniu art. 3 pkt 8 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (Art. 17) park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Na obszarach graniczących z parkiem krajobrazowym może być wyznaczona otulina.

Utworzenie parku krajobrazowego lub powiększenie jego obszaru następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, która określa jego nazwę, obszar, przebieg granicy i otulinę, jeżeli została wyznaczona, szczególne cele ochrony oraz zakazy właściwe dla danego parku krajobrazowego lub jego części, wybrane

spośród zakazów, o których mowa w art. 17 ust. 1, wynikające z potrzeb jego ochrony. Likwidacja lub zmniejszenie obszaru parku krajobrazowego następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, po uzgodnieniu z właściwymi miejscowo radami gmin, z powodu bezpowrotnej utraty wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych oraz walorów krajobrazowych na obszarach projektowanych do wyłączenia spod ochrony.

Grunty rolne i leśne oraz inne nieruchomości znajdujące się w granicach parku krajobrazowego pozostawia się w gospodarczym wykorzystaniu.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (Art. 17) w parku krajobrazowym mogą być wprowadzone następujące zakazy:

- 1) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.12));
Zakaz ten nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko nie jest obowiązkowe i przeprowadzona procedura oceny oddziaływania na środowisko wykazała brak niekorzystnego wpływu na przyrodę parku krajobrazowego.
- 2) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;
- 3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
- 4) pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- 5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwoświsiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- 6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
- 7) budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;
- 8) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od krawędzi brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego;
- 9) likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;
- 10) wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;
- 11) prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową;
- 12) utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;
- 13) organizowania rajdów motorowych i samochodowych;
- 14) używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych. Zakaz ten nie dotyczy statków jednostek ratowniczych, jednostek organizacyjnych właściciela wód lub urządzeń wodnych zlokalizowanych na wodach, inspektorów żeglugi śródlądowej, Państwowej i Społecznej Straży Rybackiej, promów w ciągu dróg publicznych, prowadzenia racjonalnej gospodarki rybackiej oraz wykonywania zadań z zakresu ochrony przyrody przez Służbę Parku Krajobrazowego.

Powyższe zakazy nie dotyczą:

- 1) wykonywania zadań wynikających z planu ochrony;
- 2) wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa;
- 3) prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym;
- 4) realizacji inwestycji celu publicznego w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r. poz. 647, z późn. zm.13)), zwanej dalej „inwestycją celu publicznego”.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (Art. 23) obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione

ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, która określa jego nazwę, położenie, obszar, sprawującego nadzór, ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów oraz zakazy właściwe dla danego obszaru chronionego krajobrazu lub jego części, wybrane spośród zakazów wymienionych w art. 24 ust. 1, wynikające z potrzeb jego ochrony. Likwidacja lub zmiana granic obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, po zaopiniowaniu przez właściwe miejscowo rady gmin, z powodu bezpowrotnej utraty wyróżniającego się krajobrazu o zróżnicowanych ekosystemach i możliwości zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody (Art. 24) na obszarze chronionego krajobrazu mogą być wprowadzone następujące zakazy:

- 1) zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;
- 2) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Zakaz ten nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których przeprowadzona ocena oddziaływania na środowisko wykazała brak znacząco negatywnego wpływu na ochronę przyrody obszaru chronionego krajobrazu.
- 3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
- 4) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- 5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwoświsiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych;
- 6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;
- 7) likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych;
- 8) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej;
- 9) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od linii brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego.

Zakazy, o których mowa w ust. 1, nie dotyczą:

- 1) wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa;
- 2) prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym;
- 3) realizacji inwestycji celu publicznego.

Sieć Natura 2000

⁶Intensywny rozwój społeczno-gospodarczy w powojennej Europie – postęp technologiczny, urbanizacja, intensyfikacja rolnictwa, rozwój na wielką skalę zagospodarowania turystycznego w rejonach szczególnie atrakcyjnych przyrodniczo, doprowadziły do zauważalnej degradacji środowiska przyrodniczego, w tym spadku różnorodności i fragmentacji ekosystemów. Już w latach 70-tych zagadnienia te stały się na tyle ważne, że rozpoczęto prace na rzecz ochrony zagrożonych zasobów. Proces integracji europejskiej ułatwił podjęcie i koordynację działań na rzecz spójnej ochrony dziedzictwa przyrodniczego w skali niemal całego kontynentu. Kluczową kwestią w aspekcie wysiłków różnych krajów europejskich na rzecz ochrony przyrody

⁶ W rozdziale wykorzystano materiały zamieszczone na stronie natura2000.gdos.gov.pl (prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska), w tym przytoczono obszernie fragmenty dotyczące genezy, idei oraz podstaw prawnych funkcjonowania sieci Natura 2000 w Europie i w Polsce. Serwis natura2000.gdos.gov.pl stanowi najbardziej wiarygodną, rzetelną i obszerną bazę wiedzy na temat sieci Natura 2000 w polskich zasobach internetowych.

stało się stworzenie wspólnych podstaw prawnych. Jednymi z pierwszych aktów tego rodzaju były Konwencja Ramsarska dotycząca ochrony obszarów wodno-błotnych (1971 r.), Konwencja Bońska o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt (1979 r.) oraz Konwencja Berneńska o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz siedlisk przyrodniczych (1982 r.).

Na płaszczyźnie prawa obecnej Wspólnoty Europejskiej (wcześniej – Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej) konkretne działania zostały podjęte w 1979 r., gdy przyjęto tzw. dyrektywę ptasią (Dyrektywa 79/409/EWG Rady z dnia 2 kwietnia 1979 r. o ochronie dziko żyjących ptaków, która zastąpiona została nową Dyrektywą 2009/147/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa). W 1992 r. przyjęta została tzw. dyrektywa siedliskowa (Dyrektywa 92/43/EWG Rady z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory), która zobowiązała państwa członkowskie Unii Europejskiej do wprowadzenia podstaw prawnych dla rozwoju sieci obszarów chroniących zagrożone w skali europejskiej gatunki roślin, zwierząt i rodzaje siedlisk przyrodniczych. Te dwie dyrektywy przewidują stworzenie systemu obszarów stanowiących spójną funkcjonalnie sieć - Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000, umożliwiającą realizację spójnej polityki ochrony zasobów przyrodniczych na obszarze Unii Europejskiej, tworzoną przez wyznaczone w ramach dyrektyw: ptasiej i siedliskowej obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO). Obowiązek wyznaczania obszarów Natura 2000 dotyczy wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej, a więc i Polski.

Tak więc we Wspólnocie Europejskiej wyznaczono dwie płaszczyzny ochrony:

- ochrona gatunków ptaków istotnych dla Europy (na podstawie tzw. „dyrektywy ptasiej” czyli Dyrektywy 2009/147/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa). Jednym z obowiązków jest ustanowienie obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO), których przedmiotami ochrony są ptaki oraz ich siedliska. W ramach ptasich obszarów Natura 2000 chroni się gatunki ptaków zagrożonych wyginięciem (ujętych w Załączniku 1 dyrektywy ptasiej) jak również regularnie występujące gatunki ptaków wędrownych (również te niewymienione w Załączniku 1 dyrektywy ptasiej), które w czasie swych corocznych wędrówek odpoczywają lub zatrzymują się w krajach Unii Europejskiej. OSO wyznaczane są indywidualnie przez państwa członkowskie Unii Europejskiej zarówno w części kontynentalnej jak i na obszarach morskich. Komisja Europejska sprawdza czy krajowa sieć obszarów realizuje przyjęte przez dane państwo członkowskie kryteria wyboru obszaru oraz czy zapewnia ochronę wszystkich najbardziej odpowiednich terenów dla zachowania gatunków ptaków.
- ochrona siedlisk przyrodniczych o znaczeniu dla całej Unii Europejskiej (na podstawie tzw. „dyrektywy siedliskowej”, czyli Dyrektywy 92/43/EWG Rady z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory). Chroni się naturalne oraz półnaturalne tereny lądowe i wodne wyróżniające się specyficznymi czynnikami geograficznymi, fizycznymi cechami środowiska i określonymi zbiorowiskami roślinnymi oraz wybrane cenne gatunki roślin i zwierząt (poza ptakami). Miejsca ich ochrony wyznacza się jako specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO). W przypadku SOO, każde państwo członkowskie opracowuje i przedstawia Komisji Europejskiej listę leżących na jego terytorium obszarów kwalifikujących pod względem przyrodniczym, odpowiadających gatunkowo i siedliskowo wymogom zawartym w dyrektywie siedliskowej. Po przedłożeniu listy obszary są wartościowane i selekcjonowane. Kluczowym elementem tej procedury jest seminarium biogeograficzne, podczas którego ocenia się kompletność sieci dla każdego z gatunków i siedlisk. Następnie Komisja Europejska zatwierdza te obszary w drodze decyzji jako „obszary mające znaczenie dla Wspólnoty” - OZW (Site of Community Importance - SCI). Od tego momentu nabierają one statusu obszarów Natura 2000 i podlegają ochronie w ramach prawa wspólnotowego. Po wyznaczeniu ich odpowiednim aktem prawa krajowego przyjmują nazwę specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO).

Głównym celem funkcjonowania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 jest więc zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin i zwierząt, które uważa się za cenne (znaczące dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy) i zagrożone wyginięciem w skali całej Europy. Cel ten ma być realizowany poprzez wyznaczenie i objęcie ochroną obszarów, na których te gatunki i siedliska występują. W myśl dyrektywy ptasiej oraz dyrektywy siedliskowej każdy kraj członkowski Unii Europejskiej ma obowiązek zapewnić siedliskom przyrodniczym i gatunkom roślin i zwierząt, o których mowa w tych dyrektywach, warunki sprzyjające ochronie lub zadbać o odtworzenie ich dobrego (właściwego) stanu, m.in. poprzez wyznaczenie obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO). Idea sieci Natura 2000 zakłada więc zwiększenie skuteczności działań ochronnych poprzez stworzenie dodatkowego - kompletnego i metodycznie spójnego - systemu ochrony dziedzictwa przyrodniczego Europy, który nakłada się na już funkcjonujące systemy ochrony obszarowej i gatunkowej, stanowiąc ich uzupełnienie i zdecydowane wzmocnienie. Właściwy stan gatunków objętych ochroną w ramach sieci Natura 2000 oznacza zachowanie takiej liczebności populacji, która gwarantuje utrzymanie jej w swoim siedlisku przez długi czas oraz zachowanie naturalnego zasięgu gatunku i niezbędnej powierzchni wymaganych przez niego siedlisk. Właściwy stan ochrony siedlisk objętych ochroną w ramach sieci Natura 2000 oznacza, że ich naturalny zasięg nie może ulec zmniejszeniu i zachowana musi zostać ich specyficzna struktura i funkcje oraz właściwy stan typowych dla nich gatunków.

Polska, podpisując 16 kwietnia 2003 r. Traktat Ateński, stanowiący podstawę prawną przystąpienia kraju do UE, zobowiązała się do wyznaczenia na swoim terytorium sieci Natura 2000. Przepisy unijne stanowiące podstawę dla tworzenia sieci Natura 2000 zostały wprowadzone do polskiego prawodawstwa poprzez Ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627, z późn. zm.), czyniąc Naturę 2000 najmłodszą prawną formą ochrony przyrody w Polsce. Przygotowania do wprowadzenia sieci Natura 2000 w Polsce rozpoczęły się już pod koniec lat 90. Sporządzono wtedy wstępne analizy zasobów siedlisk i gatunków wymagających ochrony w sieci. W 2001 r. opracowano na zlecenie Ministerstwa Środowiska „Koncepcję sieci Natura 2000 w Polsce” - dokument zawierający wstępną identyfikację i opisy obszarów, wykazy siedlisk i gatunków oraz form ochrony na obszarach proponowanych do sieci, a także mapy przedstawiające umiejscowienie tych obszarów (w propozycji tej ostoje zajmowały 13,5% powierzchni kraju). W latach 2002-2003 rozwijano koncepcję sieci Natura 2000 w Polsce. W jej trakcie nie została przeprowadzona powszechna inwentaryzacja siedlisk i gatunków chronionych, a wszelkie prace oparte były na materiałach publikowanych, dokumentacjach i wiedzy przyrodników. Długotrwały proces tworzenia projektu sieci Natura 2000 angażował niemal wyłącznie specjalistów, podczas gdy udział partnerów społecznych i kampania informacyjna na temat tworzonej sieci były zdecydowanie niewystarczające. Po przeprowadzonych w 2004 r. konsultacjach, w wyniku których bardzo liczne środowiska negocjowały proponowany – tak szeroki - zakres ochrony, rząd polski w maju 2004 r. przekazał Komisji Europejskiej bardzo okrojoną w stosunku do projektu wyjściowego koncepcję sieci obszarów siedliskowych Natura 2000. Już w grudniu 2004 roku środowiska eksperckie i organizacje pozarządowe przygotowały propozycje uzupełnienia sieci Natura 2000 adekwatnie do kryteriów unijnych – publikacja ta jest znana jako „Shadow List”. Komisja Europejska zakwestionowała projekt sieci Natura 2000 przedstawiony przez rząd RP (jako obejmujący ochroną zbyt małe powierzchnie), w wyniku czego podjęto prace na rzecz poszerzenia obszarów Natura 2000 i sieć ta była sukcesywnie uzupełniana w kolejnych latach (organizacje pozarządowe dopracowały także wspomnianą listę obszarów potencjalnych - „Shadow List”). Do końca 2008 r. rząd Polski wyznaczył w drodze rozporządzenia 141 obszary specjalnej ochrony ptaków oraz wysłał do Komisji Europejskiej 364 propozycje specjalnych obszarów ochrony siedlisk, które to zostały zatwierdzone przez Komisję Europejską jako obszary mające znaczenie dla Wspólnoty, stając się „pełnoprawnymi” obszarami Natura 2000. W 2008 r. podjęte zostały prace nad kolejnym rozszerzeniem sieci specjalnych obszarów ochrony siedlisk, w wyniku czego, w dniu 29 października 2009 r. Minister Środowiska przesłał do Komisji Europejskiej listę 454 nowych obszarów i 77 powiększeń obszarów już istniejących. W rezultacie siedliskowa część sieci wzrosła do 823 obszarów, pokrywając ok. 11% powierzchni lądowej Polski. W kolejnych latach, wobec identyfikacji wszystkich najważniejszych obszarów do ochrony, prace koncentrowały się już głównie na uszczegóławianiu i korygowaniu poszczególnych obszarów. Ich wynikiem jest przekazana w październiku

2012 r. lista uzupełniająca sieć obszarów Natura 2000 w Polsce, wśród których znajdowały się: 22 nowe proponowane obszary mające znaczenie dla Wspólnoty oraz powiększenie 15 istniejących obszarów. Obecnie w Polsce sieć Natura 2000 zajmuje prawie 1/5 powierzchni lądowej kraju. W jej skład wchodzi: 849 obszarów siedliskowych oraz 145 obszarów ptasich.

Na terenie powiatu tucholskiego wyznaczono następujące obszary w sieci Natura 2000:

⁷**PLH040034 Kościół w Śliwicach** - Przedmiotem ochrony jest strych kościoła p.w. świętej Katarzyny Aleksandryjskiej. Zgodnie z Kryteriami wyboru schronień nietoperzy do ochrony w ramach polskiej części sieci Natura 2000, obiekt uzyskał 25 punktów, dlatego daje to podstawy do włączenia go do sieci Natura 2000. Dodatkową motywacją włączenia tego obiektu do sieci jest fakt, że jest to jedyna aktualnie znana kolonia rozrodcza nocka dużego w woj. kujawsko - pomorskim i jedna z największych w północno-wschodniej części zasięgu populacji tego gatunku w Europie.

⁸**PLH040023 Doliny Brdy i Stążki w Borach Tucholskich** - fragment Tucholskiego Parku Krajobrazowego, obejmujący doliny Brdy i Stążki - w większości już chronione w rezerwach przyrody.

Uzasadnieniem dla objęcia ochroną oraz przedmiotem ochrony są następujące:

a) siedliska przyrodnicze:

- Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*.
- Naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne,
- Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe)
- Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*),
- Torfowiska nakredowe (*Cladietum marisci*, *Caricetum buxbaumii*, *Schoenetum nigricantis*)
- Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*)
- Bory i lasy bagienne (*Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*, *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, *Pino mugo-Sphagnetum*, *Sphagno girgensohnii-Piceetum* i brzozowo-sosnowe bagienne lasy borealne).
- Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion*)
- Suche wrzosowiska (*Calluno-Genistion*, *Pohlio-Callunion*, *Calluno-Arctostaphylion*)
- Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*)

b) gatunki zwierząt:

- bóbr europejski *Castor fiber*
- wydra europejska *Lutra Lutra*
- traszka grzebieniasta *Triturus cristatus*
- poczwarówka zwężona (*Vertigo angustior*)
- poczwarówka jajowata (*Vertigo moulinsiana*)
- mopek *Barbastella barbastellus*
- koza *Cobitis teania*
- głowacz białopłetwy *Cottus gobio*
- różanka *Rhodeus sariceus amarus*
- boleń *Aspius aspius*
- minóg strumieniowy *Lampetra planeri*
- piskorz *Misgurnus fossilis*

c) gatunki roślin:

- sasanka otwarta *Pulsatilla patens*
- starodub łąkowy *Ostericum palustre*

⁷ charakterystyka wg SDF

⁸ charakterystyka wg SDF

⁹**PLB220009 Bory Tucholskie** – największy obszar specjalnej ochrony ptaków w Polsce. Jedną z najważniejszych w kraju ostoi lęgowych ptaków wodno-błotnych i drapieżnych, w tym: gągoła *Bucephala clangula* (273–300 par lęgowych, ponad 20% ogólnokrajowej populacji lęgowej), nurogęsi *Mergus merganser* (103–120 par lęgowych, ponad 1% ogólnokrajowej populacji lęgowej), kani czarnej *Milvus milvus* (4–5 par lęgowych, blisko 1% ogólnokrajowej populacji lęgowej), kani rudej *Milvus milvus* (15–24 par lęgowych, ok. 2% ogólnokrajowej populacji lęgowej), bielika *Haliaeetus albicilla* (15–23 par lęgowych, blisko 2% ogólnokrajowej populacji lęgowej), puchacza *Bubo bubo* (14–15 par lęgowych, ponad 3% ogólnokrajowej populacji lęgowej) i zimorodka *Alcedo atthis* (162–190 par lęgowych, ponad 3% ogólnokrajowej populacji lęgowej).

Ponadto duża liczebność tutejszych populacji lęgowych rybitwy czarnej *Chlidonias niger* (20–223 par lęgowych, ponad 1% ogólnokrajowej populacji lęgowej) i rybitwy rzecznej *Sterna hirundo* (3–80 par lęgowych, ponad 1% ogólnokrajowej populacji lęgowej) oraz gniazdowanie nielicznej w Polsce podgorzałki *Aythya nyroca* (1 para lęgowa). Na obszarze Borów Tucholskich spotyka się znaczne zgrupowania migrujących i zimujących łabędzi krzykliwych *Cygnus cygnus* liczące 220–400 osobników.

Ograniczenia rozwoju w obszarach chronionych

Ustanowienie każdej z form chronionych wiąże się z nałożeniem określonych ograniczeń w zagospodarowaniu. W zależności od położenia obszaru lub obiektu chronionego w stosunku do obszarów prowadzenia aktywności społeczno-gospodarczej oraz w zależności od charakteru tej aktywności, ochrona przyrody wiąże się z większym lub mniejszym zakresem realnych ograniczeń i utrudnień w codziennym funkcjonowaniu społeczności oraz w rozwoju gospodarczym.

Na terenie powiatu nie występuje park narodowy, więc pominąć można obostrzenia typowe dla tej formy przyrody.

Spośród ograniczeń ustanowionych dla pozostałych form chronionych, w rozwoju społeczno-gospodarczym powiatu znaczenie mieć mogą:

a) w rezerwacie przyrody

W praktyce i z założenia rezerwat przyrody wyłączony jest z możliwości realizacji jakiegokolwiek zagospodarowania nie związanego z celami ochrony. Możliwe jest dopuszczenie – w indywidualnych przypadkach – możliwości realizacji zagospodarowania związanego z obsługą turystyki lub edukacją ekologiczną.

W praktyce – w powiecie tucholskim - ograniczenia te nie mają większego znaczenia, bowiem rezerваты są wyznaczone poza obszarami będącymi przedmiotem presji inwestycyjnej. Obecność rezerwatów na terenie powiatu nie ogranicza więc w żaden sposób możliwości rozwoju gmin powiatu.

b) w obszarach Natura 2000 chronionych w ramach dyrektywy siedliskowej

W obszarach Natura 2000 chronionych w ramach dyrektywy siedliskowej ograniczenia w zakresie realizacji zagospodarowania są ustalane indywidualnie i zawsze mają na celu ochronę konkretnych siedlisk. Oznacza to, że teoretycznie nawet w granicach obszaru Natura 2000 możliwe jest prowadzenie zróżnicowanych działalności i realizacja różnego rodzaju zagospodarowania – pod warunkiem, że ich charakter nie będzie miał wpływu na przedmiot ochrony. W praktyce brak tu uniwersalnych rozwiązań – każdorazowo zamierzenie inwestycyjne oceniane jest indywidualnie ze zwróceniem uwagi na bardzo różne aspekty.

W praktyce – w powiecie tucholskim - ograniczenia te nie mają większego znaczenia, bowiem obszary chronione w ramach dyrektywy siedliskowej są wyznaczone poza obszarami będącymi przedmiotem presji inwestycyjnej, w dodatku w dużej części są objęte granicami rezerwatów, a więc chronione na podstawie znacznie bardziej rygorystycznych przepisów. Obecność terenów Natura 2000 chronionych w ramach dyrektywy siedliskowej na

⁹ charakterystyka wg broszury informacyjnej „Bory Tucholskie PLB220009” wydanej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska

terenie powiatu nie ogranicza więc w żaden sposób możliwości rozwoju gmin powiatu.

c) w obszarach Natura 2000 chronionych w ramach dyrektywy ptasiej

W obszarach Natura 2000 chronionych w ramach dyrektywy ptasiej ograniczenia w zakresie realizacji zagospodarowania są ustalane indywidualnie pod kątem ochrony tych gatunków ptaków, których obecność była podstawą uznania za obszar chroniony. W praktyce w obszarach zabudowy miejscowości nie powinno być problemów z rozwojem różnego rodzaju zagospodarowania. Poza obszarami miejscowości, zwłaszcza w obszarach cennych dla ochrony ptaków – pewne rodzaje działalności mogą nie być możliwe do realizacji lub wymuszone będą zmiany pierwotnych założeń.

d) w parkach krajobrazowych oraz obszarach chronionego krajobrazu (charakter nakładanych ograniczeń jest tu bardzo podobny)

Praktyczne znaczenie może mieć kilka ograniczeń, tym bardziej że w granicach parków oraz obszarów chronionego krajobrazu znajduje się bardzo duża część powiatu, w tym duże miejscowości, a ograniczenia te nie są różnicowane terytorialnie – to znaczy dotyczą zarówno obszarów całkowicie niezagospodarowanych, jak i ścisłej zabudowy dużych miejscowości. Wśród najważniejszych ograniczeń wymienić należy:

- zakaz realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Katalog przedsięwzięć mogących zawsze znacząco i potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko określany jest na drodze rozporządzenia – aktualnie obowiązuje rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko. Zakaz ten nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których przeprowadzona ocena oddziaływania na środowisko wykazała brak znacząco negatywnego wpływu na ochronę przyrody obszaru chronionego krajobrazu. Oznacza to, że realizacja pewnych rodzajów działalności gospodarczej może nie być w ogóle możliwa, a części – wymaga dłuższego i droższego procesu inwestycyjnego, związanego z koniecznością uzyskania stosownych zezwoleń, nie istotnych poza obszarami chronionymi
- zakaz lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej – to ustalenie jest szczególnie niekorzystne w obszarach chronionych leżących poza terenami leśnymi, na przykład na terenie Krajeńskiego PK, gdzie niezwykle duża liczba zbiorników i cieków powoduje, że powierzchnie leżące w odległości ponad 100 m od najbliższego z nich, są bardzo ograniczone. Ponieważ sieć hydrologiczna jest na Krajnie bardzo rozbudowana, a ustalenie to dotyczy także zbiorników sztucznych i obowiązuje także wobec terenów zabudowy miejscowości, w większości miejscowości bardzo utrudnione jest lokowanie nowej zabudowy w obrębie tych miejscowości. Jest to bardzo istotne uwarunkowanie ograniczające rozwój miejscowości.
- zakaz wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu – to ustalenie w praktyce uniemożliwia eksploatację kopalni
- zakaz likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych – aczkolwiek samo założenie tego ustalenia jest obiektywnie właściwe i bardzo zasadne, problemem jest bardzo kategoryczne i bezwarunkowe brzmienie tego zakazu. W pewnych okolicznościach może ono blokować możliwość rozwoju nowego zagospodarowania, lub uniemożliwić wykorzystanie przestrzeni w sposób racjonalny. Obiektywnych strat w środowisku można by zapobiec poprzez działania kompensujące konieczność dokonania wycinki (np. poprzez nowe nasadzenia – nawet w większej skali niż usuwana

zieleni) – tymczasem taka możliwość jest tu w ogóle wykluczona

- zakaz wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych – skrupulatnie egzekwowane, to ustalenie w sposób skuteczny może zablokować realizację wielu przedsięwzięć wymagających wykonywania prac ziemnych na większą skalę, np. wyrównania fragmentu działki dla posadowienia zabudowy, wykonania dojazdów do działki, itp. Podstawowym problem jest tu interpretacja sformułowania „trwale zniekształcających rzeźbę terenu”.
- zakaz dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybna – to ustalenie ogranicza możliwość realizacji np. przydomowych stawów i oczek wodnych, mogących mieć znaczenie np. jako czynnik wzmocnienia atrakcyjności gospodarstw agroturystycznych, ośrodków wypoczynkowych, lokali gastronomicznych, itp.

W praktyce te formy ochrony mają największe znaczenie ograniczające możliwość rozwoju zagospodarowania. Wprawdzie rygory ochronne w obszarze chronionego krajobrazu są znacznie łagodniejsze, niż w rezerwacie przyrody, ale rezerваты wyznaczane są w oddaleniu od zabudowy, w rejonach szczególnie cennych i zajmują niewielkie powierzchnie, podczas gdy obszary chronionego krajobrazu i parki krajobrazowe obejmują przestrzeń zamieszkaną, w której odbywają się procesy społeczno-gospodarcze związane z codziennym funkcjonowaniem lokalnych społeczności.

Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie

Rezerваты biosfery nie są formą ochrony przyrody w rozumieniu prawa ochrony przyrody (nie są wymieniane w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, która definiuje rodzaje form chronionych). Są wynikiem realizacji zainicjowanego w 1971 roku przez UNESCO programu „Człowiek i biosfera” (znanego także pod angielską nazwą Man and Biosphere oraz pod akronimem MAB), którego celem jest kształtowanie relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym, które zapewniają zrównoważony rozwój i trwałą równowagę – to znaczy pozwalają na realizację celów społeczno-gospodarczych przy zachowaniu różnorodności biologicznej oraz utrzymaniu wartości, walorów i dziedzictwa kulturowego. Pierwotnie idea „Człowiek i biosfera” miała na celu ochronę przede wszystkim obszarów dzikiej i niezniszczonej przyrody, ale od połowy lat 90-tych założenia zmieniono w kierunku ochrony i promowania obszarów łączących wysokie walory (przyrodnicze i kulturowe) z aktywnością człowieka realizowaną w ich sąsiedztwie, wskutek czego pojawiły się liczne rezerваты biosfery wyznaczane w rejonach silnie zurbanizowanych.

Głównym celem rezerwatów biosfery jest więc obecnie promocja terenów nimi objętych (jako terenów równowagi pomiędzy działalnością człowieka a zachowaniem walorów) oraz prowadzenie badań nad środowiskiem i edukacji ekologicznej. Sam fakt włączenia w sieć rezerwatów biosfery nie wiąże się z nałożeniem dodatkowych rygorów ochronnych – te wynikają z faktu obejmowania przez rezerваты biosfery obszarów objętych już wcześniej krajowymi formami chronionymi. Podkreślić należy szczególną wartość promocyjną włączenia danego obszaru do Sieci Rezerwatów Biosfery – sam fakt, iż funkcjonują one pod patronatem UNESCO jest swoistym potwierdzeniem występowania walorów o randze światowej.

Obecnie Sieć Rezerwatów Biosfery liczy 631 obiektów w 119 krajach, w tym 10 znajduje się w Polsce. W Polsce instytucją odpowiedzialną za współpracę z tym programem UNESCO jest Polski Komitet Narodowy UNESCO-MAB, działający przy Polskiej Akademii Nauk (oficjalna strona internetowa: <http://www.unesco.pl/nauka/czlowiek-i-biosfera-mab/>).

Polskie obszary na Światowej Liście Rezerwatów Biosfery UNESCO, to (w kolejności powoływania):

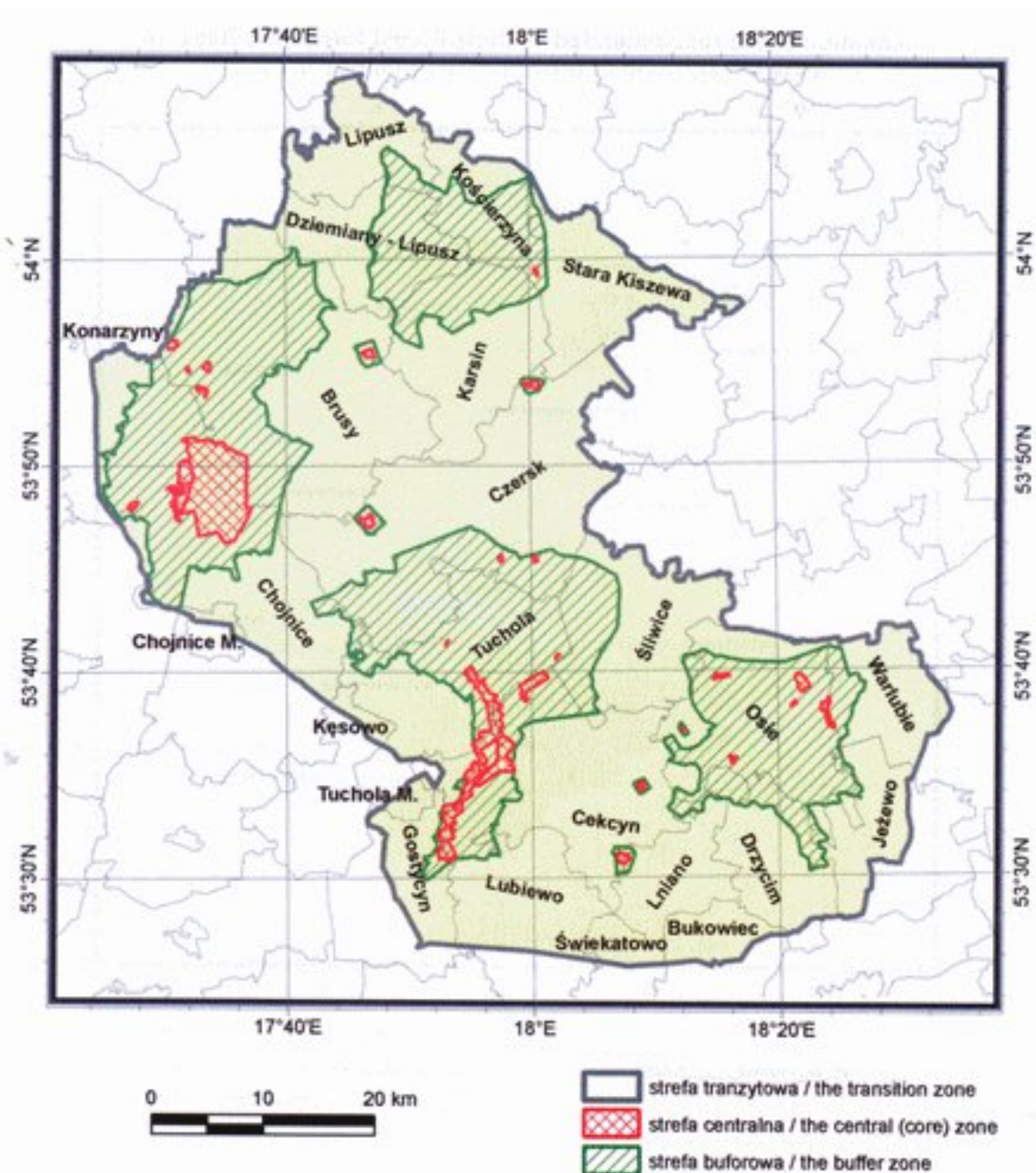
- Rezerwat Biosfery Białowieża (1976, rozszerzenie 2005)

- Rezerwat Biosfery Babia Góra (1976)
- Jezioro Łuknajno (1976)
- Słowiński Rezerwat Biosfery (1996)
- Trójstronny Transgraniczny Rezerwat Biosfery Karpaty Wschodnie: Polska-Słowacja-Ukraina (1992/1998)
- Rezerwat Biosfery Karkonosze (1992)
- Tatrzański Rezerwat Biosfery (1992)
- Rezerwat Biosfery Puszcza Kampinoska (2000)
- Trójstronny Transgraniczny Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie: Polska-Ukraina-Białoruś (2002/2011)
- Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie (2010)

Według informacji zawartej na stronie <http://www.borytucholskie.org.pl/>:

Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie podzielony jest na trzy strefy: rdzenną, buforową oraz tranzytową. Łączna powierzchnia stref wynosi 319 000 ha. Najcenniejszą z nich - strefę rdzenną – tworzy Park Narodowy „Bory Tucholskie” oraz 25 rezerwatów przyrody: Dolina Rzeki Brdy, Bagna nad Stążką, Źródła Stążki, Jezioro Piaseczno, Brzęki im. Zygmunta Czubińskiego, Miedźno, Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego, Jezioro Łaska, Mętne, Bór Chrobotkowy, Bagno Stawek, Jezioro Ciche, Jezioro Małe Łowne, Piecki, Cisy nad Czerską Strugą, Kręgi Kamienne, Jezioro Zdręczno, Krwawe Doły, Jeziorka Kozie, Nawionek, Ustronie, Bagno Grzybna, Jelenia Góra i Martwe. Łączna powierzchnia strefy rdzennej wynosi 7 881 ha. Obszar ten składa się z najcenniejszych przyrodniczo obiektów całego regionu Borów Tucholskich. Kolejną strefę, tzw. buforową tworzą głównie cztery parki krajobrazowe, z wyłączeniem powierzchni występujących w nich rezerwatów przyrody. Parki krajobrazowe tworzące tę strefę to Wdzydzki Park Krajobrazowy, Zaborski Park Krajobrazowy, Tucholski Park Krajobrazowy oraz Wdecki Park Krajobrazowy. Trzecia strefa – tranzytowa – to obszary 22 gmin (13 z województwa kujawsko-pomorskiego i 9 z województwa pomorskiego) oraz jednego miasta – Tucholi. Są to tereny gmin: Bukowiec, Cekcyn, Drzycim, Gostycyn, Jeżewo, Kęsowo, Lniano, Lubiewo, Osie, Śliwice, Świekatowo, Tuchola i Warlubie z woj. kujawsko-pomorskiego oraz Brusy, Chojnice, Czersk, Dziemiany, Karsin, Konarzyny, Kościerzyna, Lipusz i Stara Kiszewa z woj. pomorskiego. Powierzchnia strefy tranzytowej wynosi ponad 206 000 ha, jest to obszar niemal dwukrotnie większy od strefy buforowej. Jest to pewien wyróżnik Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie, bowiem w Polsce na ogół powierzchnia rezerwatu biosfery pokrywa się z obszarem występującego w danym miejscu parku narodowego. Takie „odstępstwo od reguły” ma swoje bardzo pozytywne strony. Rezerwat Biosfery nie jest bowiem typową formą ochrony, taką jaką są np. parki narodowe – rezerwat ma bardziej znaczenie promocyjne i nobilitujące dany obszar. Dzięki temu, że Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie obejmuje swoim zasięgiem wiele gmin możliwe jest wykorzystanie tego faktu do celów promocyjnych.

Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie (powołany 2 czerwca 2010r.) jest największym tego typu obszarem w Polsce. W jego granicach znalazła się większość powiatu tucholskiego, a część leżąca w granicach powiatu tucholskiego stanowi około ¼ całej powierzchni Rezerwatu.

Zasięg Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie. Źródło: <http://www.tuchpark.tuchola.pl/rb-index.php> (oficjalny serwis Tucholskiego Parku Krajobrazowego).